

สิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย

รุ่งนภา เอี่ยมศรี*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณ*

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการที่จะศึกษาถึงแนวคิดและหลักเกณฑ์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ต้องหาเพื่อนำไปสู่การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องหา ในการที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายอย่างเต็มที่โดยจากการศึกษาพบว่าสิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายนั้น ผู้ต้องหายังไม่ได้รับสิทธิที่แท้จริงเท่าที่ควร ทั้งที่สิทธิของผู้ต้องหาในการที่จะได้รับการช่วยเหลือทางกฎหมายนั้น เป็นขั้นตอนและกระบวนการแรกที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากกฎหมายต้องการให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในการเข้าต่อสู้คดีเพื่อให้ได้รับความคุ้มครอง และเป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่าผู้ต้องหามีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่โดยถือหลักอาวาทที่เท่าเทียมกัน กล่าวคือการที่ผู้ต้องหาจะเป็นผู้มีความรู้ทางด้านกฎหมายที่จะสามารถต่อสู้คดีได้เองอย่างมีประสิทธิภาพนั้นคงจะมีน้อยกรณี ดังนั้นการที่ผู้ต้องหายังต่อสู้คดีเองทั้งๆ ที่ไม่มีความรู้ด้านกฎหมายเลยย่อมทำให้ผู้ต้องหาไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง ผู้ต้องหายังต้องมีสิทธิต่อสู้คดีได้อย่างเท่าเทียมกันกับฝ่ายผู้เสียหาย คือ ฝ่ายผู้เสียหายมีตำรวจหรือมีอัยการคอยช่วยเหลือผู้ต้องหาที่ควรจะมีทนายความคอยช่วยเหลือให้คำปรึกษาตั้งแต่ในชั้นแรก เพราะสิทธิการมีทนายความของผู้ต้องหามีความสัมพันธ์กับความหนักเบาของโทษและความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาด้วย

การที่กฎหมายบัญญัติให้สิทธิแก่ผู้ต้องหาในการมีทนายความเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในชั้นสอบสวนเพราะรัฐตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาตามหลักกนิติธรรม โดยให้โอกาสผู้ต้องหาได้ต่อสู้คดีอย่างเต็มที่และเท่าเทียมกันตามหลักความเสมอภาคและหลักการฟังความทุกฝ่ายเพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง และเพื่อให้ได้รับความเป็นธรรมจากกระบวนการยุติธรรมของรัฐ โดยเป็นสิทธิที่จะได้รับการสนับสนุนไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด ก่อนมีคำพิพากษาอันถึงที่สุดแสดงว่าบุคคลใดได้กระทำความผิด จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นเสมือนเป็นผู้กระทำความผิดมิได้

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีกฎหมายบัญญัติรับรองสิทธิไว้แล้ว แต่ในทางปฏิบัติยังปรากฏถึงความไม่เสมอภาคในกระบวนการยุติธรรมโดยเฉพาะผู้ต้องหาที่เป็นผู้หย่อนความสามารถไม่ว่าจะเป็นเด็ก คนไร้ความสามารถ รวมถึงผู้ต้องหาที่มีฐานะยากจนหรืออ่อนด้อยทางความรู้ด้าน

* นักศึกษาลัทธิสุตฺรนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

กฎหมาย และเป็นผู้ที่ได้รับความไม่เสมอภาคทางโอกาสและถูกเลือกปฏิบัติจากสังคมทำให้ไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมจากรัฐ และยังไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย โดยเฉพาะความช่วยเหลือด้านการจัดหาทนายความในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่

ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ผู้ต้องหาไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือเป็นผู้ต้องหาที่หย่อนความสามารถในการต่อสู้คดี เช่น ผู้เยาว์ หรือเพราะความพิการก็ตาม ควรที่จะได้รับสิทธิเท่าเทียมกันตามกฎหมาย เพราะสิทธิดังกล่าวนี้ ถือได้ว่าเป็นให้หลักประกันสิทธิแก่ผู้ต้องหาที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในการมีทนายความเพื่อช่วยเหลือคดีอาญา เพื่อให้เกิดความเสมอภาคและเท่าเทียมกันในการสู้คดีและทำให้เกิดความยุติธรรมต่อกระบวนการยุติธรรมด้วย

1. บทนำ

สิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยกับการที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายนั้นถือเป็นหลักการในการดำเนินคดีอาญาที่สำคัญมาก โดยสิทธิที่จะได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายที่สำคัญเรื่องหนึ่งก็คือสิทธิการมีทนายเพราะถือเป็นสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในการต่อสู้คดีอาญา โดยปรากฏครั้งแรกเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2478 โดยได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 173 ด้วยการให้ศาลจัดหาทนายความให้แก่จำเลยในคดีอาญาที่มีอัตราโทษอย่างสูงตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไป เรียกว่า คดีอุกฉกรรจ์ ถ้าจำเลยยากจนไม่มีทนายความของตัวเอง ศาลจะตั้งทนายความให้ บทบัญญัติในเรื่องนี้ได้มีการปรับปรุงแก้ไขเรื่อยมา 3 ครั้ง ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2527 ครั้งที่สอง พ.ศ. 2532 และครั้งที่สาม พ.ศ. 2539 และในมาตรา 134 ทวิ ก็ได้บัญญัติไว้ว่า “ในคดีที่ผู้ต้องหาไม่อายุไม่เกิน 18 ปี ในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหาก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่า มีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้

การจัดหาทนายความตามวรรคหนึ่งให้พนักงานสอบสวนปฏิบัติตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงและให้ทนายความที่รัฐจัดหาให้ได้รับเงินรางวัลตามระเบียบของกระทรวงยุติธรรม” ซึ่งนั้นก็แสดงให้เห็นว่า กฎหมายไทยนั้นเริ่มให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาในคดีอาญาอย่างชัดเจนบ้างแล้วระดับหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้มีการปรับปรุงเพิ่มเติมในส่วนของการให้ความช่วยเหลือด้านทนายความแก่ผู้ต้องหา ซึ่งได้ยกเลิกมาตรา 134 ทวิ เปลี่ยนเป็นมาตรา 134/1 แทน โดยมีการเพิ่มเติมบทบัญญัติซึ่งเดิมกำหนดให้เฉพาะผู้ต้องหาที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ได้รับการช่วยเหลือด้านทนายความโดยรัฐจัดหาให้และในส่วนที่เพิ่มเติมได้กำหนดว่า ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิตและในคดีที่มีโทษจำคุกก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนต้องถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้และนอกจากนั้นในกฎหมายยังได้กำหนดเรื่องสิทธิผู้ต้องหาสิทธิให้ทนายความ

ขยายการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาในชั้นสอบสวนโดยสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2540 สืบเนื่องเรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งมีบทบัญญัติให้เรื่องสิทธิของผู้ต้องหาไว้ในมาตรา 39 วรรค 2 ที่ว่า “ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด” และมาตรา 40(7)ที่ว่า “ในคดีอาญาผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิได้รับการสอบสวนหรือการพิจารณาคดีที่ถูกต้อง รวดเร็ว และเป็นธรรม โอกาสในการต่อสู้คดีอย่างเพียงพอ การตรวจสอบหรือได้รับทราบพยานหลักฐานตามสมควร การได้รับความช่วยเหลือในทางคดีจากทนายความ” ซึ่งแม้ต่อมารัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวจะได้มีการยกเลิกไปโดยรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พุทธศักราช 2557 แต่ในมาตรา 4 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2557 ความว่า “ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้ ย่อมหมายความว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับการคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทย ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและตามพันธกรณีระหว่างประเทศที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้ต่อไปด้วย ซึ่งผลจากการแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและรัฐธรรมนูญดังกล่าวทำให้แนวโน้มในการช่วยเหลือผู้ต้องหาทางกฎหมายดีขึ้นตามลำดับ

ในปัจจุบัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้กำหนดถึงสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความเพื่อช่วยเหลือในคดีรวมถึงบทบัญญัติให้รัฐต้องจัดหาทนายความให้กับผู้ต้องหาไว้ในกรณีดังนี้

1.1 มาตรา 7/1 ผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาซึ่งถูกควบคุมหรือขังมีสิทธิแจ้งหรือขอให้เจ้าพนักงานแจ้งให้ญาติ หรือผู้ซึ่งผู้ถูกจับหรือผู้ต้องหาไว้วางใจทราบถึงการถูกจับกุมและสถานที่ที่ถูกควบคุมในโอกาสแรก และให้ผู้ถูกจับ หรือผู้ต้องหามีสิทธิดังต่อไปนี้ด้วย

- (1) พบและปรึกษาผู้ซึ่งจะเป็นทนายความเป็นการเฉพาะตัว
- (2) ให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ในชั้นสอบสวน
- (3) ได้รับการเยี่ยมหรือติดต่อกับญาติได้ตามสมควร
- (4) ได้รับการรักษาพยาบาลโดยเร็วเมื่อเกิดการเจ็บป่วย

1.2 มาตรา 134/1 ในคดีที่มีอัตราโทษประหารชีวิต หรือในคดีที่ผู้ต้องหาไม่เกินสิบแปดปีในวันที่พนักงานสอบสวนแจ้งข้อหา ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีให้รัฐจัดหาทนายความให้ในคดีที่มีอัตราโทษจำคุก

ก่อนเริ่มถามคำให้การให้พนักงานสอบสวนถามผู้ต้องหาว่ามีทนายความหรือไม่ ถ้าไม่มีและผู้ต้องหาต้องการทนายความ ให้รัฐจัดหาทนายความให้

1.3 มาตรา 134/3 ผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้

1.4 มาตรา 134/4 ในการถามคำให้การผู้ต้องหา ให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ผู้ต้องหาทราบก่อนว่า

(1) ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะให้การหรือไม่ก็ได้ ถ้าผู้ต้องหาให้การ ถ้อยคำที่ผู้ต้องหาให้การนั้นอาจใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้

(2) ผู้ต้องหาที่มีสิทธิให้ทนายความหรือผู้ซึ่งตนไว้วางใจเข้าฟังการสอบปากคำตนได้ เมื่อผู้ต้องหาเต็มใจให้การอย่างใดก็ให้จดคำให้การไว้ ถ้าผู้ต้องหาไม่เต็มใจให้การเลยก็ให้บันทึกไว้ถ้อยคำใดๆ ที่ผู้ต้องหาให้ไว้ต่อพนักงานสอบสวนก่อนมีการแจ้งสิทธิตามวรรคหนึ่ง หรือก่อนที่จะดำเนินการตามมาตรา 134/1 มาตรา 134/2 และมาตรา 134/3 จะรับฟังเป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์ความผิดของผู้นั้นไม่ได้

2. แนวความคิดที่สำคัญเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย

จากการศึกษาพบว่า แนวคิดที่สำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในคดีอาญาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ “หลักนิติธรรม” หรือ “หลักแห่งกฎหมาย” (The Rule of law) หลักนิติธรรมนี้ มีหลักเกณฑ์ที่สำคัญอันมีส่วนเกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. บุคคลทุกคนต้องภายใต้กฎหมายเดียวกัน และศาลเดียวกัน เป็นผู้พิจารณาพิพากษา

2. ฝ่ายบริหาร ไม่มีอำนาจที่จะละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชนได้

3. ระบบการปกครองเป็นของเจริญงอกงามตามธรรมชาติซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน มิใช่มาจากอำนาจ

นอกจากหลักนิติธรรมแล้วยังมีแนวคิดที่ว่าสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในฐานะคือ “ประธานในคดี” (Subject of Right/Prozess-Subjekt) ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคล มิให้ถูกกระหนาบจากการใช้อำนาจหน้าที่ของเจ้าพนักงานเกินความจำเป็นในการดำเนินคดี ซึ่งในนานาประเทศที่พัฒนาแล้วให้ความสำคัญอย่างยิ่งรวมถึงหลักหลักความเสมอภาค ซึ่งถือเป็นหลักพื้นฐานของความยุติธรรมที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ได้ให้การรับรองไว้ว่า ประชาชนชาวไทยไม่ว่าแห่งกำเนิด เพศ หรือ ศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอภาค บุคคลหรือพลเมืองทุกคนของประเทศจะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเสมอและเท่าเทียมกัน

2.1 สิทธิของผู้ต้องหา จากการศึกษาพบว่าสิทธิของผู้ต้องหาแบ่งได้เป็นหลายประการ อาทิเช่น สิทธิของผู้ต้องหาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช พ.ศ. 2550 มาตรา 39 และมาตรา 40 สิทธิตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 สิทธิตามกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง รวมทั้งสิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย ซึ่งสิทธิต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมให้ได้รับความยุติธรรมในการต่อสู้คดีทั้งสิ้น

2.2 สิทธิของผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องในการต่อสู้คดีหรือคนพิการ จากการศึกษาพบว่าแม้ว่าที่ผ่านมากฎหมายไทยรวมทั้งหลักสากล จะให้รับรองการคุ้มครองในเรื่องของความเท่าเทียมกันก็ตาม แต่ความเป็นจริงแล้วการคุ้มครองสิทธิของคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นยังมีอยู่น้อยมากดังนั้น รัฐควรมีบทบาทบัญญัติเพื่อป้องกันอุปสรรคหรือส่งเสริมให้คนพิการสามารถใช้สิทธิเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา และไม่ถือว่าเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม โดยตามกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้บัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ ซึ่งมีเพียงการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องหาที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 13 วรรคสาม และความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรมตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 เท่านั้น จากบทบัญญัติที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายไทยในปัจจุบันยังไม่มีบทบัญญัติที่ให้การคุ้มครองสิทธิผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการไว้ทุกประเภททำให้ส่งผลต่อความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาได้ ซึ่งในเรื่อง “ความสามารถในการต่อสู้คดี” และการมีทนายความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหานั้น กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเราในปัจจุบันบัญญัติเฉพาะเรื่องผู้เยาว์ แต่ในกรณีที่ผู้ต้องหาเป็นผู้พิการ เช่น ตาบอด หรือ หูหนวก กฎหมายไม่ได้กล่าวถึงสิทธิในการมีทนายความไว้ การที่ผู้ต้องหาไม่สามารถรับรู้ด้วยการเห็นหรือการได้ยินนั้นย่อมอาจทำให้ความสามารถในการดำเนินคดีบกพร่องไปด้วย ซึ่งในข้อนี้ จึงเป็นเรื่องที่ฝ่ายนิติบัญญัติจะได้พิจารณาปรับปรุงแก้ไขต่อไป รวมทั้งในเรื่องความต้องการของผู้หย่อนความสามารถในการต่อสู้คดีก็ควรได้รับการทบทวนตามสมควรด้วย

3. สิทธิของผู้ต้องหากับการช่วยเหลือทางกฎหมายในต่างประเทศ

3.1 ประเทศสหรัฐอเมริกา ในประเทศสหรัฐอเมริกาหลักประกันที่สำคัญที่สุดในการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา คือ กฎหมายรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาบทบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา 1 ถึงมาตรา 10 ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในชื่อ bill of Rights และสิทธิที่จะไม่ปรักปรำตนเอง ได้มีอยู่ในกฎหมายรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 5 ซึ่งในปี 1996 ได้เกิดคดี Miranda v. Arizona ซึ่งเป็นหลักการคุ้มครองสิทธิที่จะไม่ปรักปรำตนเองขึ้น

ประเทศสหรัฐอเมริกาได้บัญญัติเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาในการมีทนายความ (Amendment VI) ว่า ในการฟ้องคดีอาญาทุกคดี ผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในการต่อสู้คดี จากบทบัญญัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ผู้ต้องหานั้นมีสิทธิที่จะได้รับคำปรึกษาจากทนายความ ซึ่งมีคำพิพากษาของศาลสูงในคดี John on V. Zesbt. ในปี ค.ศ. 1938 กำหนดให้สิทธิการมีทนายความตามรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 ใช้บังคับแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยทุกคนที่ถูกดำเนินคดีอาญาร้ายแรงโดยสหพันธรัฐ ต่อมาศาลสูงสุดได้มีคำพิพากษาในคดี Gideon V. Wainright โดยได้วางหลักไว้ว่า สิทธิการมีทนายความตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 6 กำหนดให้รัฐธรรมนูญต้องจัดหาทนายให้แก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยผู้ยากไร้ในคดีอาญาที่เป็นความผิดอุกฉกรรจ์ โดยรัฐเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจัดหาทนายความให้ จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1984 ศาลสูงสุดได้วางหลักให้ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับสิทธิในการมีทนายความในคดีอาญาทุกประเภท

โดยในประเทศสหรัฐอเมริกา การพัฒนาประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญา โดยการจัดตั้ง Public Defender ซึ่งมีทนายความทำหน้าที่ประจำ โดยได้รับเงินเดือนจากรัฐ ข้อดีของระบบนี้คือสามารถรับคดีเป็นจำนวนมากและเริ่มรับคดีได้ตั้งแต่ชั้นสอบสวนและมีรูปแบบต่างๆ ในการจัดการในสหรัฐและในแต่ละมล

ปัจจุบัน การจัดหาทนายความพิทักษ์สิทธิ (Public Defender) ในประเทศสหรัฐอเมริกานั้นมีอยู่ในทุกระดับ ทั้งระดับสหรัฐ (Federal Public Defender) และในระดับมลรัฐ (State Public Defender) ซึ่งในระดับสหรัฐนั้น ฝ่ายตุลาการเป็นองค์กรที่บริหารจัดการและจัดสรรงบประมาณในการดำเนินการ ผู้ทำหน้าที่ทนายความถือเป็นลูกจ้างของรัฐบาล (Federal Employee) และในระดับมลรัฐนี้ใช้ระบบทนายความชุมชน (Community Defender Organization) เข้ามามีส่วนร่วมด้วยในระดับมลรัฐนั้นมีรูปแบบการจัดระบบแตกต่างกันไปในแต่ละมลรัฐ ในบางมลรัฐนำรูปแบบทนายความพิทักษ์สิทธิระดับสหรัฐมาใช้ กล่าวคือให้ศาลเป็นผู้บริหารจัดการสำนักงานหรือระบบทนายความพิทักษ์สิทธิ แต่บางมลรัฐรัฐบาลมลรัฐจะเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งสำนักงานของทนายความพิทักษ์สิทธิของมลรัฐ (Office of State Public Defender) ขึ้น และบริหารจัดการเอง ทั้งเป็นผู้ให้เงินสนับสนุน (State Fund) สำหรับการดำเนินการของสำนักงานดังกล่าว แต่ในบางมลรัฐจะใช้การมอบให้แก่แต่ละท้องถิ่น (County) ไปดำเนินการจัดตั้งสำนักงานทนายความพิทักษ์สิทธิขึ้นโดยใช้เงินของท้องถิ่นเอง หรือบางมลรัฐจัดให้มีระบบทนายความพิทักษ์สิทธิขึ้นโดยใช้เงินของแต่ละท้องถิ่น (County) เป็นหลักโดยแต่ละท้องถิ่น (County) จะดำเนินการระบบทนายความพิทักษ์สิทธิเองโดยลำพัง หรือไปร่วมดำเนินการกับท้องถิ่น (County) อื่นๆ ภายในมลรัฐ

3.2 ประเทศฝรั่งเศส ในประเทศฝรั่งเศสนั้นการให้ความช่วยเหลือทางด้านทนายความแก่ผู้ต้องหานั้นกฎหมายกำหนดให้มีการจัดหาทนายความให้ตั้งแต่ในชั้นจับกุม การสอบปากคำ การไต่สวนมูลฟ้อง การพิจารณาและกระบวนการอื่นๆจนสิ้นสุดคดี นอกจากนี้ในระบบการดำเนิน

คดีอาญาของฝรั่งเศสยังมีระบบผู้พิพากษาสอบสวน (juge d'instruction) ซึ่งหน้าที่ในการสอบสวนคดีที่มีความยุ่งยากซับซ้อน แต่มีหลักสำคัญที่ว่าผู้พิพากษาที่ทำหน้าที่สอบสวนในคดีใดแล้วก็จะทำการนั่งพิจารณาในคดีเดียวกันนั้นอีกไม่ได้ ซึ่งเป็นระบบที่ให้ศาลทำการตรวจสอบอำนาจกันเอง ส่วนทนายความนั้นถือเป็นองค์กรหนึ่งในกระบวนการยุติธรรมที่มีหน้าที่ต้องสร้างความยุติธรรมในการดำเนินคดีมิให้เสียไปในฐานะผู้ควบคุมการพิจารณาคดีของศาล หากมีการดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ทนายความมีสิทธิขอให้ยกเลิกกระบวนการพิจารณาได้เพื่อเป็นประกันการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรม การให้สิทธิในการมีทนายความแก่จำเลยก็เพื่อให้แน่ใจว่าจำเลยได้รับการพิจารณาคดีอย่างยุติธรรม

แต่เดิมของระบบวิธีพิจารณาความแบบไต่สวนของฝรั่งเศส การดำเนินคดีจะเป็นความลับ ดังนั้น การให้สิทธิแก่ผู้ถูกควบคุมตัวในการพบปรึกษากับทนายความสองต่อสองจึงมีอยู่อย่างจำกัด ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศสก่อนที่จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมเมื่อปี ค.ศ. 1993 นั้น ผู้ต้องหาจะมีสิทธิพบทนายความได้ต่อเมื่อระยะเวลาได้ล่วงพ้น 20 ชั่วโมงไปแล้วนับแต่เวลาที่มีการควบคุมตัว แต่ต่อมาได้มีการตราบังคับรัฐบัญญัติฉบับเมื่อวันที่ 4 มกราคม ค.ศ. 1993 ทำให้กฎหมายฝรั่งเศสมีบทบัญญัติที่สอดคล้องกับอนุสัญญายุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน บุคคลที่ถูกควบคุมตัวทุกคนมีสิทธิที่มีทนายความให้ความช่วยเหลือตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฝรั่งเศส มาตรา 63-4 บุคคลผู้ถูกควบคุมตัวสามารถปรึกษากับทนายความเป็นเวลา 30 นาทีได้ ตั้งแต่ชั่วโมงแรกของการถูกควบคุมตัว แต่ทนายความไม่มีสิทธิขอสู้นานการสอบสวน

3.3 ประเทศสหพันธรัฐเยอรมนี ในประเทศสหพันธรัฐเยอรมนีนั้นในเรื่องสิทธิของผู้ต้องหา มีการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา โดยเป็นการดำเนินคดีอาญาก่อนฟ้องร้อง ซึ่งถือเป็นการสอบสวนฟ้องร้องโดยองค์การผู้มีหน้าที่ดำเนินการเพื่อหาพยานหลักฐาน เพื่อนำมาชี้ขาดว่ามีข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะเอาผิดแก่ผู้ต้องหาหรือไม่ รวมถึงการหาพยานหลักฐานที่เป็นคุณแก่ตัวผู้ต้องหาด้วย โดยพนักงานอัยการจะเริ่มการสอบสวนด้วยตนเอง หรือเมื่อมีการกล่าวโทษ (Strafanzeige) หรือเมื่อมีคำร้องทุกข์ (Strafantrag) ก็ได้ และยังมีองค์กรตำรวจผู้พิพากษาสอบสวนช่วยในการสอบสวนด้วย โดยประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมันเน้นหลักที่ว่า ผู้ต้องหาต้องมีเสรีภาพในการให้การในชั้นสอบสวน ดังนั้น จึงมีข้อห้ามต่าง ๆ เพื่อเป็นประกันแก่ผู้ต้องหาตามมาตรา 136 a ดังนี้

- 1) ห้ามการกระทำต่าง ๆ ต่อกายผู้ต้องหา เช่น การทำร้าย การทำให้เหนื่อยล้า หรือการให้ยา
- 2) ห้ามการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นการหลอกลวง หรือบังคับทางร่างกาย เช่น การข่มขู่ ทรมาณ สะกดจิต หรือสัญญาว่าจะให้ประโยชน์ต่าง ๆ ที่กฎหมายไม่ได้กำหนดไว้
- 3) ห้ามการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นการกระทบต่อความทรงจำของผู้ต้องหา

ซึ่งข้อห้ามต่าง ๆ ดังกล่าวถือเป็นหลักในการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และนอกจากนั้น ในมาตรา 136a วรรค 3 ยังกำหนดถึงผลของการฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าวว่าไม่สามารถรับฟังข้อเท็จจริง ที่ได้มาจากการฝ่าฝืนข้อห้ามดังกล่าว แม้ผู้ต้องหาจะยินยอมหรือไม่ให้กระทำก็ตาม

4. ปัญหาเกี่ยวกับสิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมาย

จากการศึกษาพบว่า แม้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะได้บัญญัติถึงสิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายด้านทนายความไว้ใน มาตรา 7/1 และ มาตรา 134/1 แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาอยู่ ประการแรกคือปัญหาในเรื่องการละเลยไม่ปฏิบัติผู้ต้องหาบางคนไม่เคยได้รับการช่วยเหลือจากทนายความในชั้นสอบสวนนี้เลย เป็นเพราะความไม่รู้จักกฎหมายหรือเป็นเพราะการหย่อนความสามารถหรือเป็นผู้พิการ รวมถึงความยากจน ซึ่งทำให้คนเหล่านั้นถูกดำเนินคดีโดยไม่ได้รับความยุติธรรมบ่อยครั้งที่ผู้บริสุทธิ์ต้องตกอยู่ในฐานะผู้ต้องหาและอาจตกเป็นจำเลยทั้ง ๆ ที่ไม่มีความผิดซึ่งกว่าความจริงจะปรากฏก็ต้องสูญเสียสิทธิเสียอิสรภาพ เป็นต้น เนื่องจากสิทธิต่าง ๆ ที่กฎหมายกำหนดนั้น ไม่ใช่สิทธิที่รู้จักกันอยู่ทั่วไป ดังนั้นรัฐควรกำหนดให้บุคคลที่มีความรู้ด้านกฎหมายหรือทนายความเป็นผู้ดูแลตรวจสอบการแจ้งสิทธิของผู้ต้องหาตลอดจนการให้ความช่วยเหลือและแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินคดีอาญาในเบื้องต้นโดยอาจกำหนดให้มีทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายประจำสำนักงานตำรวจหรือสถานีตำรวจให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อจะเป็นหลักประกันแก่ผู้ต้องหาว่าเขาจะได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ตามหลักอาวธที่เท่าเทียมกัน

ประการต่อมาคือปัญหาด้านตัวบุคคลที่จะเข้าช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาหรือทนายความที่จะเข้ามาช่วยเหลือผู้ต้องหานี้ มีปัญหาในเรื่องของประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือเนื่องจากทนายความที่เข้ามาช่วยเหลือส่วนมากแล้วเป็นทนายความใหม่ยังขาดประสบการณ์ในการดำเนินคดีทำให้ช่วยเหลือผู้ต้องหาได้ไม่เต็มที่ รวมถึงปัญหาเรื่องค่าตอบแทนทนายความซึ่งมีจำนวนที่น้อยเกินไปทำให้ทนายความที่เชี่ยวชาญไม่เข้ามาช่วยเหลือเพราะค่าตอบแทนที่ได้รับไม่คุ้มกับการทำงาน ซึ่งปัญหานี้รัฐควรกำหนดแก้ไขโดยการนำรูปแบบทนายความสาธารณะอย่างสาธารณรัฐอเมริกามาใช้ โดยให้ทนายความที่มีประสบการณ์เข้ามาช่วยเหลือโดยให้ค่าจ้างทนายความเป็นรายเดือนเทียบเท่ากับเอกชนเพื่อเป็นการตอบแทนและจูงใจให้ทนายความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ดังนั้นจึงควรที่จะเพิ่มเติมบทบัญญัติในเรื่องการช่วยเหลือด้านทนายความให้แก่ผู้ต้องหาที่เป็นผู้พิการไว้อย่างเป็นพิเศษ เช่น การกำหนดให้มีล่ามภาษามือตั้งแต่ในชั้นสอบสวนให้ผู้ต้องหาที่พิการทางการพูดและการได้ยินสามารถสื่อสารกับทนายความได้ หรือการนำเอาอักษรเบลล์มาใช้ เพื่อให้ผู้ต้องหาที่มีความพิการทางสายตาเข้าใจข้อกล่าวหาได้ถูกต้อง เหล่านี้เป็นต้น เพราะผู้ต้องหาไม่ว่าจะเป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปหรือผู้ต้องหาที่มีความบกพร่องในความสามารถหรือคนพิการ หากตกเป็นผู้ต้องหาแล้วเขาเหล่านั้นก็ควรมีสิทธิ

อย่างเต็มที่ในการต่อสู้คดีทั้งในทางกระทำ กล่าวคือ สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดี สิทธิในการมีทนาย และสิทธิในการให้การและการแก้ข้อกล่าวหา และสิทธิการอยู่เฉย อันหมายถึง การตัดสินใจของเขาจะถูกจำกัดไม่ได้ ซึ่งการเป็นประธานในคดีของผู้ต้องหาในอันที่จะมีสิทธิต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นได้นั้น ผู้ต้องหาจะต้องมีสภาพร่างกายและจิตใจอยู่ในภาวะวิสัยที่จะสามารถจะรับรู้กระบวนการพิจารณาได้อย่างสมบูรณ์ตามสมควร กล่าวคือ ผู้ต้องหาจะต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดี (competency to stand trial) ด้วย อันเป็นรากฐานแห่งสิทธิทั้งหลายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ฉะนั้นการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาที่มีความพิการทั้งทางการมองเห็น ความพิการทางการได้ยินหรือการสื่อความหมาย, ความพิการทางร่างกายหรือการเคลื่อนไหว ความพิการทางจิตใจหรือพฤติกรรม หรือความพิการทางสติปัญญาหรือการเรียนรู้ นั้น พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ทนายความ และศาล จะต้องตระหนักและให้ความสำคัญในปัญหาเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของบุคคลเหล่านั้นเป็นพิเศษ เนื่องจากความพิการเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสามารถในการรับรู้และการตัดสินใจของผู้ถูกกล่าวหาบิดเบือนผิดปกติจากที่ควรจะเป็น เนื่องจากกระบวนการค้นหาความจริงบางครั้งก็ค่อนข้างมีความซับซ้อน ยุ่งยาก เต็มไปด้วยขั้นตอนการดำเนินการ มีค่าใช้จ่าย และต้องอาศัยความรู้ด้านกฎหมาย เกินกว่าที่ประชาชนโดยทั่วไปจะเข้าใจและสามารถดำเนินการต่าง ๆ ด้วยตนเอง ในขณะที่ฝ่ายรัฐมีความพร้อมทั้งบุคลากร งบประมาณ และระบบงานที่มีประสิทธิภาพมากกว่า ยิ่งหากผู้ต้องหาเป็นคนที่ด้อยทั้งความรู้และทุนทรัพย์ ก็ย่อมเป็นฝ่ายเสียเปรียบอย่างมากในการต่อสู้คดี โอกาสที่จะต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมย่อมมีความยุ่งยากและก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในการแสวงหาความยุติธรรมให้กับตนเอง จึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้ความคุ้มครองและสร้างเสมอภาคในการเข้าถึงความยุติธรรมให้แก่ประชาชน อีกทั้งความจำเป็นที่จะมีที่ปรึกษากฎหมาย หรือผู้ที่ให้คำแนะนำทางด้านกฎหมายเกี่ยวกับสิทธิหรือหลักประกันสิทธิต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งแนวทางการต่อสู้คดีหรือร่วมเสนอข้อเท็จจริงต่อศาลในกระบวนการพิจารณาคดีอาญา เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงและพิสูจน์ถึงความบริสุทธิ์ของผู้ต้องหา การดำเนินการเพื่อปกป้องสิทธิของผู้ต้องหาระหว่างการพิจารณาคดี เช่น การโต้แย้งคัดค้านการสอบสวนที่มีข้อสงสัย การขอให้ปล่อยในกรณีที่มีการคุมขังโดยมิชอบ การยื่นขอปล่อยชั่วคราว การยื่นคำร้องหรือคำขอ หรือคำให้การ การนำสืบพยานหรือถามค้านพยานในศาล เป็นต้น

ฉะนั้นในบรรดาสหสิทธิต่าง ๆ ที่มีการรับรองโดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนั้น สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือช่วยเหลือทางกฎหมายจากทนายความที่มีประสิทธิภาพ (right to counsel) ถือว่ามีความสำคัญที่สุด เพราะเป็นสิทธิที่จะคุ้มครองไม่ให้มีการละเมิดสิทธิอื่น ๆ ของผู้ต้องหาในคดีอาญา เช่น หากผู้ต้องหาไม่มีทนายความที่มีประสิทธิภาพ กระบวนการต่าง ๆ ตั้งแต่ขั้นจับกุมหรือขั้นสอบสวนก็จะดำเนินการไปโดยชอบด้วยกฎหมาย เพราะหากมีการละเมิดสิทธิทนายความก็จะเข้าไปช่วยดูแลรวมถึงให้คำปรึกษาในการดำเนินคดีให้ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงสิทธิของผู้ต้องหาเกี่ยวกับการช่วยเหลือทางกฎหมายจากแนวทางของประเทศไทยและตามหลักสากลพอสรุปได้ดังนี้

5.1 บทสรุป

กล่าวโดยสรุป การให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ต้องหาในคดีอาญาในประเทศไทยนั้น อาจกล่าวได้ว่ามีพัฒนาการตั้งแต่เริ่มใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และใช้ระบบทนายความที่ศาลแต่งตั้งเป็นหลัก แม้ไม่มีระบบทนายความพิทักษ์สิทธิตามที่สหรัฐอเมริกาสร้างขึ้นมาก่อน แต่ก็มี การให้ความช่วยเหลือในหน่วยงานราชการหรือเอกชนซึ่งรัฐไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการ เช่น สภานายความหรือองค์กรเอกชนและมหาวิทยาลัย อาจมีการจ้างทนายความประจำเพื่อทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือซึ่งมีรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ และเป็น การให้ความช่วยเหลือภายใต้ขอบวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์กร ภายใต้ข้อจำกัดในด้านงบประมาณ และบุคคลากร

อย่างไรก็ตาม ก็มีปัญหว่าการให้ความช่วยเหลือไม่ว่าจะเป็นทนายความโดยศาลตั้งหรือโดยองค์กรอื่น มีรูปแบบของทนายความอาสาสมัคร เพื่อให้ความช่วยเหลือเฉพาะคดีเป็นหลัก จึงทำให้ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงานและบางกรณีขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงประสิทธิภาพในการทำคดีที่จำต้องมีความชำนาญในเรื่องที่ช่วยเหลือ ซึ่งปัญหาที่สำคัญของทนายความที่ศาลตั้งก็คือคุณภาพของทนายความ ความตั้งใจของทนายความ และค่าตอบแทนที่ต่ำอันเป็นเหตุให้ทนายความขาดแรงจูงใจในการที่จะได้ทุ่มเทให้กับงานช่วยเหลือผู้ต้องหาดังกล่าวนี้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวเหล่านี้ได้เกิดขึ้นในทำนองเดียวกันในระบบการให้ความช่วยเหลือในประเทศสหรัฐอเมริกา แต่ในประเทศสหรัฐอเมริกาได้พัฒนาระบบให้ความช่วยเหลือทางด้านทนายความโดยใช้ระบบทนายความพิทักษ์สิทธิหรือทนายความสาธารณะขึ้นมา และขยายการให้ความช่วยเหลือในระบบดังกล่าวในมลรัฐในเวลาต่อมา

อีกประการที่สำคัญ บทบาทของรัฐในการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายกับคนมีความบกพร่องเรื่องความสามารถ หรือคนพิการนั้น ยังไม่มีความชัดเจนเท่าที่ควร กล่าวคือเมื่อมีการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาที่มีสภาพร่างกายหรือจิตใจที่แตกต่างจากบุคคลธรรมดาทั่วไป ก็สมควรที่จะได้รับการคุ้มครองเพื่อให้สิทธิในการต่อสู้คดีของเขาเหล่านั้น เท่าเทียมกับบุคคลธรรมดาด้วย ซึ่งการดำเนินคดีอาญาโดยให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาที่เป็นคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อคนพิการในแต่ละประเภทจะสามารถเข้าใจข้อกล่าวหาและสามารถต่อสู้คดีในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาได้อย่างเต็มที่ แม้ว่ากฎหมายไทยจะให้รับรองการคุ้มครองในเรื่องของความเท่าเทียมกันก็ตาม แต่ความเป็นจริงแล้วการคุ้มครองสิทธิของคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น รัฐควรมีบทบัญญัติเพื่อเป็นการส่งเสริมให้คนพิการสามารถใช้สิทธิเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา และไม่ถือว่าการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม

ดังนั้น การจัดให้มีหนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญา ถือเป็นสิทธิที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง โดยถือว่าสิทธิการมีหนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญา เป็นสิทธิตามปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนประเภทสิทธิพลเมืองและการเมือง ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อบังคับให้รัฐกระทำการอันเป็นเรื่องในทางบวกหรือเรียกว่า ในทางปฏิบัติสิทธิมนุษยชนประเภทนี้เป็นเรื่องที่ราษฎรไม่อาจใช้สิทธิได้เอง แต่ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากรัฐเป็นสำคัญ เช่น สิทธิที่จะได้รับหนายความโดยศาลตั้งให้ จะเห็นว่าตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนให้ความสำคัญกับสิทธิการมีหนายความของผู้ต้องหาในคดีอาญาเป็นอย่างมาก หนายความในคดีอาญาจึงถือว่ามีบทบาทสำคัญในระดับประเทศเลยทีเดียว และเพื่อที่จะเป็นหลักประกันเพิ่มเติมว่า ผู้ต้องหาที่มีสิทธิที่จะต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ โดยถือ “หลักอาวุธเท่าเทียมกัน” กล่าวคือ เมื่อฝ่ายรัฐหรือผู้เสียหายมีเจ้าพนักงานซึ่งเป็นผู้รู้ทางกฎหมาย ฝ่ายผู้ถูกกล่าวหาหรือผู้ต้องหาซึ่งตามปกติไม่รู้กฎหมายก็สมควรที่จะมีหนายความซึ่งเป็นผู้รู้ทางกฎหมายคอยช่วยเหลือแนะนำ เพื่อให้การดำเนินคดีนั้นเกิดความเป็นธรรมมากที่สุดเพราะถ้าหากผู้ต้องหาถูกดำเนินคดีไปโดยปราศจากความยุติธรรมในการต่อสู้คดีแล้วเช่นเป็นผู้บริสุทธิ์แต่ต้องรับสารภาพไปเพราะความไม่รู้กฎหมาย หรือไม่มีหนายความคอยช่วยเหลือแนะนำซึ่งคำรับสารภาพของผู้ต้องหาจนนำมาซึ่งการสูญเสียอิสรภาพหลาย ๆ ประการและ ผลที่ตามมาคือความล้มเหลวของกระบวนการยุติธรรมไทยที่ไม่สามารถนำผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษได้ แม้ในที่สุดรัฐจะเข้ามาเยียวยาในตอนสุดท้ายก็ตามก็อาจจะสายเกินไป

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.2.1 เห็นว่า ควรมีการกำหนดนโยบายให้มีการพัฒนาการให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายให้แก่ผู้ต้องหาโดยจัดให้มีระบบหนายความพิทักษ์สิทธิหรือหนายความสาธารณะตามแบบของสหรัฐอเมริกาโดยให้ครอบคลุมทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการกระจายความรู้ทางด้านกฎหมายและเป็นการให้ประชาชนเข้าถึงระบบกฎหมายได้อย่างเต็มที่

5.2.2 ควรกำหนดกฎหมายในเรื่องการจัดหาผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญหรือการจัดหาหนายความให้แก่ผู้ต้องหาที่บกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีหรือคนพิการ รวมทั้งผู้หย่อนความสามารถที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถอย่างเป็นพิเศษ เพื่อมาช่วยเหลือผู้ต้องหาที่มีความพร่องและพิการ เพื่อให้การดำเนินคดีอาญาเป็นไปอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

5.2.3 ควรจัดสรรงบประมาณอย่างเพียงพอให้แก่คณะกรรมการช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมาย ที่มาทำหน้าที่ในการจัดการด้านหนายความแก่ผู้ถูกจับหรือถูกคุมขังหรือผู้ต้องหาที่เป็นบุคคลธรรมดาทั่วไปรวมถึงผู้ต้องหาที่บกพร่องในเรื่องความสามารถในการดำเนินคดีหรือคนพิการรวมทั้งผู้หย่อนความสามารถที่เป็นผู้ไร้ความสามารถหรือเสมือนไร้ความสามารถอย่างเป็นพิเศษ ในคดีอาญา ทั้งนี้อาจส่งเสริมให้องค์กรเอกชนหรือหนายความเข้า

มีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนงบประมาณของการให้ความช่วยเหลือด้วย และให้มีติดตามผลการดำเนินงานเพื่อพัฒนาระบบให้สอดคล้องกับประเทศไทย

5.2.4 สนับสนุนหน่วยงานที่ดำเนินการในปัจจุบันให้มีงบประมาณในการจัดการอย่างเพียงพอ โดยการให้งบประมาณสนับสนุนเพิ่มขึ้น และในขณะเดียวกันเพิ่มอัตราค่าตอบแทนที่ศาลตั้งให้มากกว่าอัตราที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวงโดยพิจารณาเป็นรายคดี แต่อย่างน้อยต้องไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่งของอัตราที่นายความเอกชนได้รับจากการว่าความในคดีอาญา

5.2.5 ควรเพิ่มการให้ความช่วยเหลือทางด้านนายความแก่ผู้ต้องหาหรือผู้ถูกกล่าวหาตั้งแต่ในชั้นจับกุมหรือชั้นสอบสวน โดยแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในมาตรา 134/1 เป็นการแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับหลักมาตรฐานสากลอันได้แก่ หลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนฯ เพื่อให้ครอบคลุมถึงผู้ต้องหาหรือผู้ถูกควบคุมตัวในทุกๆ คดี รวมถึงผู้ต้องหาที่มีฐานะยากจนหรือพิการ ไม่ว่าผู้ต้องหาจะต้องการหรือไม่ก็ตาม รวมถึงกำหนดมาตรการบังคับหรือบทลงโทษให้ชัดเจน กรณีการไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติกฎหมายดังกล่าวโดยไม่มีเหตุอันสมควร ทั้งนี้เพื่อมิให้พนักงานสอบสวนละเลยหรือเพิกเฉยต่อสิทธิในการมีนายความของผู้ต้องหา และเป็นการสร้างความเป็นธรรมในคดีให้แก่ผู้ต้องหา ให้ได้รับการสอบสวนและการดำเนินคดี อันจะนำไปสู่การได้รับการพิจารณาในชั้นศาลที่ บริสุทธิ์และยุติธรรม

5.2.6 ควรกำหนดให้นายความสามารถเข้าไปตรวจสอบกระบวนการแจ้งข้อหาในชั้นสอบสวนโดยกำหนดให้ต้องมีนายความร่วมอยู่ด้วยในขณะแจ้งข้อหาทุกคดี และให้ทนายความตรวจสอบบันทึกคำให้การของผู้ต้องหาได้ในทันที รวมถึงให้ทนายความเข้าไปตรวจสอบการแจ้งสิทธิต่างๆ ที่มีอยู่ให้ผู้ต้องหาทราบนั้น หากไม่มีผู้เข้าไปตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการแจ้งข้อกล่าวหา รวมถึงการแจ้งสิทธิดังกล่าว ผู้ต้องหาอาจไม่ได้รับความเป็นธรรมตามกฎหมายเท่าที่ควรและสิทธิของผู้ต้องหาอาจถูกละเลยไปได้ โดยอาจกำหนดให้มีทนายความประจำในสถานีตำรวจทุกท้องที่ โดยให้ทนายความได้รับเงินเดือนหรือค่าตอบแทนรายคดีเช่นเดียวกับทนายความในภาคเอกชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ค.ศ. 1966 ที่มา

www.law.moi.go.th/ppt/5.PP_อ.ณรงค์_edit02.ppt

คณิต ฅ นคร. (2555). *กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:

วิญญูชน.

ชีพ จุลมนต์. (2556). *สิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา: กรณีผู้ต้องหาและจำเลยในการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐโดยการจัดหาทนายความช่วยเหลือทางคดี* หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ รุ่นที่ 1 ปี 2556
ชุติมณฑน์ บริสุทธิ์. (2551). *การคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาที่เป็นคนพิการในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท) กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ณรงค์ ใจหาญ. (2546). “การให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา.” ในรายงานการเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย กรุงเทพมหานคร น. 77-90

ณรงค์ ใจหาญและคณะ. (2547). *เรื่องโครงการศึกษาและพัฒนาระบบทนายความสาธารณะ (Public Defender)*

พรเพชร วิชิตชลชัย. (2546, 9 มกราคม) “ความคิดเห็นของ ผู้เข้าร่วมสัมมนา.” ใน การเสวนาทางวิชาการ เรื่อง การช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้ต้องหาและจำเลย : การสร้างความเสมอภาคและความยุติธรรมในระบบการดำเนินคดีอาญาของไทย” จัดโดยเนติบัณฑิตยสภา ร่วมกับกระทรวงยุติธรรม และโครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย กรุงเทพมหานคร

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของเยอรมัน

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ค.ศ. 1948 ที่มา www.l3nr.org/posts/363438

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

อุทัย อาทิวา. *รวมบทความกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาฝรั่งเศส* (พิมพ์ครั้งที่ 2). น. 125.